

Marek Stych

Niemiecki Federalny Sąd Konstytucyjny

Konstytucja Republiki Federalnej Niemiec określa strukturę federacji i wskazuje jej konstytucyjne organy i ich funkcje¹. Zawiera podstawowe reguły prawne funkcjonowania federacji jak również kształtuje system prawny w landach, a w szczególności wymienia fundamentalne prawa i wolności obywatelskie².

Wprowadza zasadę trójpodziału władzy jako konieczną gwarancję demokratycznego i legalnego porządku. Twórcy konstytucji nadali trzeciej władzy szczególnie silną pozycję poprzez stworzenie oddzielnych gwarancji konstytucyjnych. Konstytucja określa zakres jurysdykcji trzeciej władzy, co ma stanowić gwarancję, aby wszystkie organy w landach³ przestrzegały konstytucji (*Grundgesetz*)⁴ a w szczególności podstawowych praw obywatelskich w niej zawartych.

Federalny Sąd Konstytucyjny (Bundesverfassungsgericht), który został utworzony w 1951 roku i podobnie jak Federalny Sąd Sprawiedliwości ma swoją siedzibę w Karlsruhe⁵.

Podstawową kompetencją tego sądu jest podejmowanie decyzji w sprawach dotyczących Konstytucji Federalnej oraz dokonywanie wykładni tekstu *Grundgesetz*. W innych krajach to podstawowe zadanie jest wykonywane przez Sąd Najwyższy – przykładem może być USA. Sąd Najwyższy Stanów Zjednoczonych posiada kompetencję do badania zgodności prawa z Konstytucją Federalną; w Szwajcarii ta sama funkcja jest wykonywana przez Sąd Federalny. W Niemczech dla kontrastu – ale również i we Włoszech, Austrii i innych europejskich krajach – niezależny sąd konstytucyjny został utworzony, aby zagwarantować przestrzeganie prawa z konstytucją.

¹ *Basic Law for the Federal Republic of Germany*, publisher: German Bundestag, Berlin 2001.

² Article 1–19, Constitution of Federal Republic of Germany.

³ Nazwa „land” jest zakresowo równa nazwie „kraj” w przypadku Niemiec, skąd też nazwy te będą stosowane zamiennie w niniejszym opracowaniu.

⁴ Pojęcie „Grundgesetz” jest stosowane na oznaczenie „Prawa podstawowego” zawartego w Konstytucji Federalnej – zwrotu tego używa się również na oznaczenie Konstytucji Federalnej jako aktu prawnego.

⁵ Ustawa o Federalnym Sądzie Konstytucyjnym z 12 marca 1951 r. w wersji opublikowanej z dnia 11 sierpnia 1993 r. (Federalna Gazeta Prawna, część I, s. 1473).

Członkami FSK⁶ są sędziowie. Posiada on prawo współdziałania zarówno z innymi organami sędziowskimi, jak i z organami konstytucyjnymi federacji. Współdziałając z innymi organami utworzonymi zgodnie z konstytucją, jest on jednak autonomiczny i niezależny.

To oznacza, że zajmuje równorzędną pozycję ustrojową z innymi federalnymi organami, takimi jak: Bundestag, Bundesrat, Federalny Prezydent i Rząd Federalny; stoi ponad sądami landów i nie podlega żadnemu właściwemu ministrowi federalnemu, jak również posiada samodzielność finansową – środki wyodrębnione w federalnym budżecie.

Podsumowując regulacje prawne dotyczące funkcjonowania FSK, należy wskazać na silną pozycję ustrojową tego organu wymiaru sprawiedliwości.

Jednakże FSK nie jest II instancją w stosunku do innych sądów krajowych ani nie jest on powiązany z nimi w systemie hierarchicznym.

Federalny Sąd Konstytucyjny jest zawsze sądem pierwszej i ostatniej instancji. Różni się od innych sądów w jednym punkcie – bada zgodność funkcjonowania wszystkich władz poszczególnych krajów z Konstytucją Federalną.

Może on unieważnić niekonstytucyjne orzeczenia wydane przez inne sądy oraz unieważnić prawo uchwalone przez Parlament, jeśli narusza ono *Grundgesetz*.

Stoi na straży praworządności państwa, a więc bada, czy rządowe i administracyjne władze federacji i poszczególnych landów nie przekroczyły zakresu ich władzy, posiada również kompetencję podejmowania decyzji w miejsce wadliwej decyzji danego organu czy to federacji, czy danego kraju, jeśli decyzja tego organu narusza *Grundgesetz*. Zakres odpowiedzialności FSK w różnych rodzajach postępowań jest szerszy i przekracza kompetencje innych konstytucyjnych sądów, co powoduje, iż regulacja konstytucyjna tego sądu jest specyficzna w skali kontynentu europejskiego.

W przeciwieństwie do innych sądów konstytucyjnych FSK nie posiada jednego, ujednoliconego składu sędziowskiego, ale tworzą go dwa zespoły każdy składający się z ośmiu sędziów. W zakresie swoich obowiązków każdy zespół reprezentuje sąd jako całość⁷.

Sędziowie pochodzą z wyboru i posiadają prawo zasiadania w obu zespołach. Sędzia przewodniczący jednego z zespołów jest zarówno przewodniczącym sądu; sędzia przewodniczący drugiego zespołu jest wiceprzewodniczącym.

Kworum każdego zespołu wymaga obecności przynajmniej sześciu sędziów.

W szczególnych przypadkach, prawo dopuszcza możliwość, aby sędzia z jednego zespołu był reprezentowany przez sędziego z drugiego zespołu. W każdym przypadku, gdy FSK uzna za zasadne wyłączenie sędziego ze sprawy lub on sam wyrazi życzenie wyłączenia ze sprawy, wówczas jest on zastępowany przez sędziego z drugiego zespołu, który jest wybierany przez ciągnięcie losów. Taka sama sytuacja ma miejsce, jeśli jeden z zespołów ma szczególnie istotną sprawę do rozpatrzenia, ale nie jest w stanie stworzyć kworum.

Prawo jednak nie dopuszcza, aby sędzia przewodniczący zespołu mógł być wybrany na zastępstwo.

W wyjątkowych sprawach Federalny Sąd Konstytucyjny podejmuje decyzję na posiedzeniu plenarnym, w którym biorą udział wszyscy obecni sędziowie z obu zespołów.

⁶ W dalszej części opracowania na oznaczenie Federalnego Sądu Konstytucyjnego będzie stosowany skrót: FSK.

⁷ Prawne podstawy funkcjonowania Federalnego Sądu Konstytucyjnego są zawarte w art. 92–94, 99, 100, 115 g(1) i art. 115 h Konstytucji Federalnej.

Aby zostać sędzią Federalnego Sądu Konstytucyjnego, sędzia musi spełniać wymogi określone prawem:

- ukończone przynajmniej 40 lat,
- posiadać prawo wyboru do Bundestagu,
- musi być przydzielony do generalnego biura sędziowskiego.

Wyjątkowa pozycja sędziego Federalnego Sądu Konstytucyjnego oznacza, że szczególna uwaga musi być poświęcona procedurze wyboru sędziów. Połowa składu Sądu jest wybierana przez Bundestag, a druga połowa przez Bundesrat. Bundesrat w głosowaniu na posiedzeniu plenarnym wybiera sędziów większością 2/3. Natomiast Bundestag najpierw wybiera przy pomocy „systemu proporcjonalnego” dwunastu „sędziów reprezentantów”. Z tej grupy dokonuje następnie wyboru ośmiu sędziów również większością 2/3 głosów.

Tak więc wybór sędziów do FSK został powierzony organom politycznym, jakimi są – Bundestag i Bundesrat; co więcej – FSK jest sądem konstytucyjnym i jego jurysdykcja rozciąga się także na funkcjonowanie organów politycznych. Wybór sędziów kwalifikowaną większością przez Parlament ma zapewnić, iż żadna chwilowa polityczna większość nie zdoła wpłynąć na skład tego Sądu. W praktyce zasada ta oznacza, że każda z dwóch największych partii Niemiec ma decydujący wpływ na wybór sędziów, ale biorąc pod uwagę propozycję składaną przez drugą stronę. Ze wszystkich dostępnych wariantów ostateczne uzgodnienia dotyczące składu sędziowskiego mają na celu zagwarantowanie jak najlepszego funkcjonowania sądu jako organu konstytucyjnego⁸.

Sędziowie Federalnego Sądu Konstytucyjnego muszą cechować się gruntowną wiedzą dotyczącą prawa oraz posiadać jednocześnie duże doświadczenie w życiu publicznym.

W trakcie pełnienia funkcji w FSK sędziowie nie mogą być:

- członkami Bundestagu i Bundesratu,
- członkami Rządu Federalnego lub organów powiązanych z nim w poszczególnych krajach federalnych.

Ma to na celu zapewnienie apolityczności pełnionej funkcji.

Jedynym zajęciem dodatkowym, które może być wykonywane przez sędziego – które jest dopuszczone przez prawo – jest prowadzenie zajęć dydaktycznych na niemieckich uniwersytetach.

Trzech sędziów w każdym zespole jest wybieranych spośród sędziów generalnego biura sędziowskiego, a pięciu wybieranych jest z najwyższych sądów federacji. Do tych sądów zalicza się:

- Sąd Federalny (Bundesgerichtshof),
- Federalny Sąd Administracyjny (Bundesverwaltungsgericht),
- Federalny Sąd Pracy (Bundesarbeitsgericht),
- Izba Skarbowa (Bundesfinanzhof),
- Federalny Sąd Społeczny (Bundessozialgericht),
- Federalny Sąd Ochrony Patentów (Bundespapentgericht).

Okres pracy w generalnym biurze sędziowskim dla wszystkich sędziów wynosi 12 lat. Prawo w tym przypadku nie dopuszcza prawa reelekcji – nie mogą być oni ponownie wybrani – ani zaraz po zakończeniu kadencji, ani w późniejszym okresie czasu.

⁸ Zasady Federalnego Sądu Konstytucyjnego z 15 grudnia 1986 r. (Federalna Gazeta Prawna, część I, s. 2529) z poprawką z dnia 11 lipca 1989 r. (Federalna Gazeta Prawna, część I, s. 1571).

Sędziowie nie mogą również pełnić swoich funkcji w Biurze w przypadku ukończenia 68 roku życia.

W przypadku ukończenia 68 lat przez sędziego, może on w dalszym ciągu sprawować swoją funkcję w FSK do czasu mianowania jego następcy (takie postępowanie jest konieczne, gdyż w innym razie zespół sędziowski nie miałby kompletnego składu – co mogłoby spowodować brak kworum – jeśli komisja wybierająca nie byłaby w stanie mianować następcy w odpowiednim czasie).

Kompetencje Federalnego Sądu Konstytucyjnego mogą być podzielone na następujące cztery obszary, kontroli:

1. norm dotyczących postępowań;
2. aktów prawnych będących przedmiotem sporu pomiędzy poszczególnymi organami konstytucyjnymi; pomiędzy federacją a konkretnym landem oraz pomiędzy poszczególnymi krajami;
3. skarg dotyczących niekonstytucyjności aktów prawnych zarówno federacji, jak i poszczególnych landów;
4. innych postępowań.

I. Kontrola norm dotyczących postępowań.

W kontroli norm postępowań FSK określa moc prawną i ważność ustawowych gwarancji. Kontrola ta jest sprawowana po to, aby zapewnić jednolitość wszystkich norm z *Grundgesetz*. W tych przypadkach norma będąca przedmiotem sporu nie wchodzi w życie.

Fakt, iż FSK sprawdza ważność norm prawnych, nie jest w żaden sposób automatycznym zjawiskiem – wiele jednak krajów przyjmuje pogląd, iż organem, który jest wyłącznie odpowiedzialny za zapewnienie, że prawo jest obowiązujące i zgodne z konstytucją – jest stanowiący prawo, demokratycznie wybrany parlament; w tych krajach sędziowie zajmują się jedynie egzekwowaniem norm prawnych stanowiących w każdej ustawie, która została wydana w sposób prawem przewidziany.

Podlegające Konstytucji Federalnej sądy mają sprawować tzw. trzecią władzę i są zobowiązane do kontroli prawa, w szczególności mocy prawnej norm ustawowych, na podstawie których zostały podjęte decyzje przez organy rządowe i administracyjne. Zgodnie z zasadami art. 100(1) Konstytucji Federalnej, nie każdy sąd posiada prawo podjęcia decyzji o nieprawomocności aktu prawnego – kompetencja ponownego rozpatrzenia mocy prawnej aktu prawnego uchwalonego przez władzę ustawodawczą – a więc organu, który brał udział w tworzeniu prawa – jest zarezerwowana tylko dla jednego szczególnie wysoko zhierarchizowanego sądu.

Taki stan prawny w Niemczech prowadzi do następujących wniosków:

- w każdym przypadku, gdy sędzia stwierdzi, iż prawo stanowione, które jest podstawą dla podjęcia przez niego decyzji, jest niezgodne z konstytucją, musi przerwać toczące się postępowanie i przesłać odpowiednie akta sprawy do Federalnego Sądu Konstytucyjnego razem z informacją określającą podstawę prawną. Ta procedura jest określana jako „specyficzna kontrola norm”, ponieważ określona sprawa sądowa wpłynęła na wniesienie o ponowne rozpatrzenie sprawy ze względu na niekonstytucyjność danej normy prawnej.
- takie samo postępowanie musi być przerwane, jeśli sąd uzna, że prawo landu jest nieprawomocne w związku wystąpieniem oczywistej sprzeczności z pra-

wem federalnym. Art. 31 *Grundgesetz* mówi, iż „prawo federalne ma pierwszeństwo przed prawem landu”. W związku z tym żaden kraj nie może wydać prawa, które będzie niezgodne z prawem federalnym. We wszystkich tych instancjach sędziowie rozpatrujący sprawy mogą, podejmując decyzję, oprzeć się na decyzji FSK tylko wtedy, gdy są oni przekonani o nieprawomocności rozważanej normy prawnej.

Federalny Sąd Konstytucyjny nie decyduje o wyniku końcowego postępowania w sprawie przed sądem krajowym; jego decyzje odnoszą się jedynie do prawomocności prawa tego kraju lub określonej normy prawnej.

Decyzja FSK jest ostateczna i podlega opublikowaniu w „Federalnej Gazecie Prawnej”. Sąd stwierdza, iż prawo (czy norma prawna) przedłożone do rozpatrzenia jest niezgodne z *Grundgesetz* i znosi je, a więc nie może być ono więcej stosowane.

Może on również badać konstytucyjność prawa stanowionego przez i we współudziale Parlamentu Federalnego. Inne sądy mogą badać konstytucyjność norm prawnych, które nie zostały ustanowione przez Parlament – np.: zarządzenia rządowe – i gdy jest to konieczne stwierdzić ich niezgodność z Konstytucją. Normy te również nie mogą być w późniejszym okresie przedmiotem obrad Parlamentu.

Podstawową kompetencję FSK stanowi kontrola norm postępowań i kontrola skarg dotyczących niezgodności z konstytucją federalną prawa federalnego lub prawa poszczególnych landów.

W nawiązaniu do kontroli norm tzw. „abstrakcyjna kontrola norm postępowania” jest również wszczynana z urzędu. Wnioski dotyczące nieprawomocności ustawy mogą być przedkładane przez sąd krajowy lub przez Rząd Federalny, jeden z rządów krajowych lub przez 1/3 członków Bundestagu.

W demokratycznym państwie prawa może dojść do sytuacji, w której dany akt prawny cały lub jego część jest niezgodna z konstytucją, a mimo to zostaje uchwalony przez większość parlamentarną. W takim przypadku partia lub partie opozycyjne (pod warunkiem, że 1/3 członków Bundestagu wyrazi zgodę) mogą się zwrócić z wnioskiem do FSK o opinię dotyczącą konstytucyjności uchwalonego aktu prawnego. Ta regulacja prawna została wprowadzona po to, aby ochronić opinię mniejszość w parlamencie, która powinna stać na straży tzw. „dobrego prawa”. Abstrakcyjna kontrola norm może być również wykonywana w przypadku, jeśli jeden z landów ustanowi prawo, które w opinii Rządu Federalnego jest sprzeczne z prawem federalnym.

Grundgesetz stworzył nowy porządek polityczny w Niemczech i również zmienił wzajemne relacje pomiędzy federacją i landami.

Sądy mogą się zwrócić do Federalnego Sądu Konstytucyjnego, aby ustalić, czy ogólne zasady prawa międzynarodowego można zaliczyć do prawa federalnego, a w wyniku tego stworzyć bezpośrednio prawa i obowiązki dla obywateli Niemiec. Zasady te nie są określone w międzynarodowych traktatach, konwencjach i uzgodnieniach, ale jest to zwyczajowo przyjęte prawo, które zostało stworzone jako odpowiednie narzędzie, jest stosowane w relacjach pomiędzy landami. W wyniku czego może być bardzo trudno ustalić czy specyficzne ogólne reguły międzynarodowego prawa istnieją w danych stosunkach prawnych. Art. 25 *Grundgesetz* uważa, że takie reguły są integralną częścią niemieckiego prawa federalnego.

II. Kontrola aktów prawnych będących przedmiotem sporu pomiędzy organami konstytucyjnymi, pomiędzy federacją i indywidualnym landem oraz pomiędzy poszczególnymi landami.

W sprawach, w których jedna z partii uważa, że jej konstytucyjne prawa zostały naruszone przez inną, może skierować sprawę do Federalnego Sądu Konstytucyjnego, ubiegając się o decyzję w sprawie „sprzeczności przedmiotu sporu”.

Decyzja FSK odnosi się do wykładni *Grundgesetz* w przedmiocie sporu, rozważa on prawa i obowiązki najwyższych organów federalnych, innych organów związanych z postępowaniem, w szczególności bada zakres tych kompetencji określony w Konstytucji Federalnej (Art. 93(1)).

Przedmioty sporu pomiędzy organami – lub częściowo – organami landu łączą się z niezgodnością pomiędzy organami federacji, albo jej części, np.: Prezydent Federalny, Bundestag, Bundesrat, Rząd Federalny, partie polityczne lub nawet członkowie Bundestagu dotyczącą konstytucyjnych praw i obowiązków. Postępowanie przed FSK jest możliwe tylko wtedy, jeśli wymagane prawa lub obowiązki zostały – lub mogą być – naruszone w specyficzny sposób. Bundesrat może np. twierdzić, że Rząd Federalny nie poparł ustanowienia określonego aktu prawnego i w konsekwencji naruszył *Grundgesetz*. W przypadku, gdy Prezydent Niemiec uzna akt przedstawiony mu do podpisu za niezgodny z „Prawem podstawowym” może odmówić jego podpisania i wtedy polemika pomiędzy nim a Bundestagiem może odbyć się przed FSK celem ustalenia, czy jego działanie było uzasadnione.

Debata dotycząca stanowienia prawa może również dotyczyć sprzeczności pomiędzy federacją i landami lub pomiędzy konkretnymi krajami (Art. 93(1), (3) *Grundgesetz*). Sprzeczności tego rodzaju mogą pojawić się w związku ze strukturą federalną Niemiec, jako wynik podziału kompetencji pomiędzy dwoma poziomami. Przykładem może być tutaj sytuacja, gdy land jest zobowiązany do recepcji prawa federalnego na grunt prawa krajowego, lub wtedy, gdy kompetencje ustawodawcze dla stanowienia określonej ustawy są niezgodne z prawem federalnym lub prawem krajowym.

III. Kompetencje dotyczące skarg na niezgodności z Konstytucją Federalną innych aktów prawnych.

Skargi dotyczące niezgodności z „Prawem podstawowym” norm prawnych tworzą trzeci – i bardzo ważny – obszar funkcjonowania FSK.

Są one zawarte w ustawie o Federalnym Sądzie Konstytucyjnym z 1951 roku (*Bundesverfassungsgerichtsgesetz*), a później zostały wprowadzone do art. 93(1), (4a) w *Grundgesetz*. Każdy może dochodzić przed sądem swoich podstawowych praw lub praw gwarantowanych przez art. 20(4), 33, 38, 101, 103 i 104 Konstytucji Federalnej, jeśli zostały one naruszone przez autorytety publiczne – rząd lub administracje, samo prawo lub orzeczeniem sądu. Ten rodzaj skargi zawiera szczególną gwarancję dla praw konstytucyjnych obywateli; skargi te gwarantują, że ustawodawca, rząd, administracja i sądownictwo przestrzega podstawowych praw jednostki i stosuje je jednolicie. W konsekwencji są one ważną konstytucyjną instytucją. Zapewniają Federalnemu Sądowi Konstytucyjnemu sprawowanie kontroli nad przestrzeganiem wspomnianych praw i wnoszą swój udział w rosnącą świadomość obywateli dotyczącą tych praw.

Skargi dotyczące niezgodności z konstytucją norm prawnych muszą być złożone w okresie jednego miesiąca. Skarżący musi najpierw złożyć skargę o naruszeniu przed

zwykłym sądem. Jeśli np. jego sprawa jest oparta na wydanej bezpodstawnie decyzji administracyjnej, musi najpierw złożyć skargę – wyczerpując dostępną drogę instancyjną – do sądu administracyjnego. W związku z podziałem kompetencji w *Grundgesetz* prawna ochrona praw obywateli przeciwko naruszeniom Konstytucji musi być najpierw rozpatrzona przez sądy danego landu. W związku z konstytucyjną procedurą dotyczącą rozpatrywania skarg Federalny Sąd Konstytucyjny może ponownie rozpatrzyć sprawę, badając, czy sąd landu nie naruszył podstawowych praw skarżącego. Musi poddać analizie decyzję sądu, aby upewnić się, że w danej sprawie jego wiedza dotycząca faktów sposób, w jaki zinterpretował prawo i sposób zastosowania podstawy prawnej były poprawne. Skarżący często tego nie rozumieją i w związku z tym 98% skarg dotyczących niezgodności z Konstytucją nie przysługuje prawo do rozstrzygnięcia sprawy.

Skargi dotyczące niezgodności funkcjonowania danego organu z Konstytucją mogą być składane w ciągu roku od chwili powstania danego faktu prawnego. Jakkolwiek są one uzasadnione tylko, jeśli dotyczą naruszenia praw skarżącego w sposób bezpośredni i osobisty. Bezpośredni oznacza wydanie decyzji administracyjnej. W przypadku gdy skarga dotycząca niezgodności z Konstytucją jest rozpatrywana, skarżący musi być dotknięty naruszeniem osobiście i bezpośrednio i naruszenie to musi trwać cały czas w czasie badania skargi.

Skargi związane z niezgodnością z konstytucją aktu prawnego, normy prawnej lub decyzji administracyjnej są rozważane szczegółowo tylko, jeśli zostały „zaakceptowane jako przysługującym prawo rozpatrzenia”. Dotyczy to sytuacji, w których skarga jest zarówno ważna, jak i dotyczy podstawowych praw konstytucyjnych obywateli lub jeśli przyjęcie jej jest konieczne do dochodzenia podstawowych praw. Decyzja o przyjęciu lub odrzuceniu skargi jest podejmowana przez skład trzech sędziów w tajnym głosowaniu. Tylko jeśli zespół nie odrzucił skargi i jeśli zaakceptował ją jako „przysługującej prawo rozpatrzenia”, postępowanie jest kontynuowane. Taki tryb postępowania został wprowadzony, aby umożliwić Federalnemu Sądowi Konstytucyjnemu, który jest często przeciążony nieuzasadnionymi skargami szybkie odrzucenie takich spraw⁹.

IV. Inne kompetencje.

FSK posiada również wiele innych kompetencji, które nie można w sposób jednoznaczny zakwalifikować:

- (1) W przypadku gdy Prezydent Niemiec zostałby odwołany przez Bundestag lub Bundesrat za celowe naruszenie *Grundgesetz* lub jakiegoś innego prawa federalnego, FSK ocenia, czy rzeczywiście głowa państwa naruszyła Konstytucję Federalną lub inne prawo federalne.
- (2) Bundestag lub parlament landu może na podstawie art. 98 *Grundgesetz* zgłosić skargę na działanie sędziego. FSK podejmuje wtedy uchwałę, czy sędzia dopuścił się naruszenia celów nadrzędnych *Grundgesetz* lub konstytucyjnych regulacji landu. Żadna z tych sytuacji nie miała jeszcze miejsca.
- (3) Konstytucja Federalna wprowadza regulacje, iż w Niemczech partie polityczne są ważnym elementem życia politycznego obywateli. Jednym z jego zadań jest pomoc w realizowaniu politycznej woli ludzi. Obywatele mogą zrealizować swoją polityczną wolę tylko, jeśli są poparci przez wolny i demokra-

⁹ Ponad 4 tysiące skarg rocznie otrzymuje Federalny Sąd Konstytucyjny.

tyczny porządek. Partie, których cele lub samo funkcjonowanie mogą okazać się niezgodne z obowiązującym porządkiem prawnym i zagrażać trwałej egzystencji Niemiec jako państwa, są uważane za funkcjonujące niezgodnie z konstytucją. Mogą zostać zdelegalizowane przez Federalny Sąd Konstytucyjny. Jakkolwiek Sąd ten działa tylko na wniosek Bundestagu, Bundesratu lub Rządu Federalnego. W dwóch takich sprawach zostały przeprowadzone postępowania jak dotąd: jedna zakończyła się zakazem funkcjonowania Socjalistycznej Partii w 1952 r.; druga zakazem dla Niemieckiej Komunistycznej Partii w 1956 r.

- (4) Konstytucja Federalna zapewnia wysoki poziom ochrony podstawowych praw obywatelskich. Ale ta ochrona może istnieć tak długo, jak Niemcy istnieją jako państwo. To oznacza, że nikomu nie wolno powoływać się na podstawowe prawa w celu pozbawienia Niemiec wolnego i demokratycznego systemu. Dlatego też art. 18 zastrzega, że ktokolwiek, kto nadużyje podstawowych praw, mając na celu zaatakowanie porządku prawnego oraz demokratycznych podstaw państwa utraci prawo do ochrony tych praw, których to dotyczy. Zakres tej utraty jest określany przez Federalny Sąd Konstytucyjny.

Te cztery nadrzędne funkcje wykonywane przez Federalny Sąd Konstytucyjny mają swoją podstawę w idei, że demokratyczny system musi być w stanie ochronić sam siebie.

FSK ma bardzo ważną rolę do odegrania w badaniu procedury wyborczej (Art. 41 Konstytucji Federalnej) obowiązującej w czasie wyborów do Bundestagu. Ta procedura jest stosowana, aby potwierdzić ważność wyborów.

Procedura postępowania przed Federalnym Sądem Konstytucyjnym jest podobna do procedury przed każdym innym sądem niemieckim. Jak każdy inny sąd, Federalny Sąd Konstytucyjny wydaje decyzje tylko kiedy jest o to zapytany. Nie może np. opiniować domniemanego naruszenia *Grundgesetz* bez zapytania o to. Kiedy postępowanie jest w trakcie – uruchomione przez skargę, konstytucyjną skargę lub pytanie innego sądu – cel nadrzędny postępowania jest przeprowadzenie dochodzenia w związku z wszystkimi faktami sprawy i odkrycie prawdy obiektywnej. Publiczne przesłuchania rzadko są przeprowadzane przed FSK.

Sędzia Federalnego Sądu Konstytucyjnego, jeśli nie zgodzi się z podstawą danej decyzji lub z samą decyzją, ma prawo do wyrażenia odrębnego zdania czy odrębnej opinii. Jeśli to zrobi, odrębna opinia jest opublikowana razem z uchwałą Sądu.

Decyzje FSK są wiążące dla organów konstytucyjnych federacji, landów i wszystkich sądów oraz organów administracji państwowej. W niektórych sprawach szczególnie w tych, w których zgodność prawa z *Grundgesetz* jest opiniowana, decyzje FSK mają końcowy efekt w postaci uchwalonej ustawy przez parlament. Decyzje są publikowane w „Federalnej Gazecie Prawnej” przez federalnego ministra sprawiedliwości. W szczególnie pilnych sprawach FSK może wydać warunkowe rozwiązanie w danej sprawie – stosowane aż do momentu wydania końcowego osądu – przez wydanie tzw. „tymczasowego nakazu”. Jakkolwiek „tymczasowy nakaz” może być wydany tylko wtedy, gdy istnieje konieczność, aby ochronić „prawo podstawowe” przed poważnymi błędami, zapobiec przemocy, lub z innych ważnych przyczyn.

Postępowanie przed Federalnym Sądem Konstytucyjnym jest wolne od opłat. Jeśli jednak FSK odmówi akceptacji skargi dotyczącej niezgodności z Konstytucją Federalną

lub skarga jest odrzucona jako nie mająca podstaw prawnych, skarżący może ponieść karę do 5000 DM (aktualnie do 2500 euro), jeśli Sąd uzna, że naruszył prawo do petycji.

Federalny Sąd Konstytucyjny jest określany jako „najwyższa gwarancja Konstytucji Federalnej”. Jego szczególne uprawnienia nie wpływają na fakt, że jest on i działa jako niezależny sąd.

Jego funkcje kontrolne nad innymi organami konstytucyjnymi pozwalają skutecznie chronić wolność indywidualną obywatela i egzekwować „podstawowe prawo”. Chroni podstawowe prawa polityczne zawarte w *Grundgesetz* od naruszania przez rządzącą elitę w danym okresie czasu.

Federalny Sąd Konstytucyjny ożywił Konstytucję Federalną i doprowadził do lepszego zrozumienia politycznego i społecznego porządku Niemiec. Przykładami tego mogą być uchwały dotyczące:

- seksualnej równości,
- legalnego prawa nieślubnych dzieci,
- praw oskarżonych w postępowaniach karnych,
- wolności wyboru zawodu,
- równości legalnie istniejących partii politycznych,
- wolności słowa i wolności transmisji,
- ochrony rozdziału kompetencji w federalnej strukturze.

Obywatele widzą w Federalnym Sądzie Konstytucyjnym gwarancję zaufania i szacunku dla prawa. Jako organ konstytucyjny współpracuje z innymi autorytetami federacji na najwyższym poziomie i zajmuje miejsce pośród innych organów federalnych. Każdy z tych organów musi przestrzegać granic swoich kompetencji, a tym samym respektować kompetencje innych. To oznacza, że będąc „najwyższym strażnikiem Konstytucji Federalnej”, FSK nie może stawiać siebie na „miejscu ustawodawcy”, ale obserwować granice pomiędzy prawem konstytucyjnym a polityką.

FSK jest powołany do opiniowania po części politycznych działań – prowadzonych przez najwyższe organy federacji, w szczególności kontrola ta obejmuje funkcję ustawodawczą wykonywaną przez parlament.

Dlatego uchwały Sądu mają polityczne konsekwencje na różnorodnych poziomach, zależne od natury sprawy.

Jego opinie i decyzje są ograniczone jedynie literę prawa, jaką jest Konstytucja Federalna. Demokratycznie wybrany ustawodawca jest również zobowiązany przez Konstytucję Federalną do jej przestrzegania i w tej sytuacji funkcjonowanie jego powinno być przedmiotem zainteresowania FSK. Jest to zadanie, które *Grundgesetz* przyznaje wyraźnie dla Sądu.

Niemcy jako państwo federalne składają się z krajów związkowych ze swoimi własnymi konstytucjami, które gwarantują niezależność i konstytucyjną autonomię landom.

Wszystkie landy, z wyjątkiem Schleswig-Holstein, utworzyły (niektóre nowe landy są w trakcie tworzenia) własne konstytucyjne sądy landu, co gwarantuje im Konstytucja Federalna. Art. 99 *Grundgesetz* i art. 37 Konstytucji landu Schleswig-Holstein nadał prawo wszystkim landom do konstytucyjnego sporu w Federalnym Sądzie Konstytucyjnym.